

Мацука В.М.кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту,
Маріупольський державний університет**Matsuka Viktoriia**

Mariupol State University

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті досліджено особливості іноземної інвестиційної діяльності в Україні. Визначено місце України в глобальному інвестиційному середовищі за допомогою аналізу Індексу економічної свободи. Оцінено масштаби капіталу нерезидентів в економіці України. Проаналізовано географічну, галузеву та регіональну структуру іноземного інвестування. Визначено тенденції інвестиційної діяльності України в глобальному середовищі. Виявлено проблеми надходження іноземних інвестицій в Україну. Надано пропозиції щодо покращення бізнес-середовища та активізації іноземної інвестиційної діяльності в Україні. Визначено заходи щодо посилення прозорості й ефективності дій факторів у галузі інвестиційної політики, підвищення мобільності капіталу, забезпечення фінансування інновацій та розвитку венчурного бізнесу, формування інвестиційно-інноваційної культури суспільства тощо.

Ключові слова: інвестиції, іноземні інвестиції, прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал), індекс економічної свободи, інвестиційна політика, глобальне середовище.

Постановка проблеми. Сучасна глобалізація потужно впливає на світову економіку. У третьому тисячолітті світова економіка розвивається в умовах низьких темпів росту, залучення інвестицій та спаду кон'юнктури фінансових ринків. Пандемія, геополітичні ризики значно впливають на світову систему фінансів. Останні події в Україні, а саме політичні та економічні потрясіння призвели до низької інвестиційної активності, згорання інвестиційних проектів та відтоку іноземного капіталу з українського ринку. В умовах вивозу інвестиційного капіталу без суттєвих реформ, удосконалення інвестиційної політики та гарантій безпеки капіталу неможливий розвиток бізнесу і притік іноземних інвестицій в Україну. Вивчення особливостей іноземної інвестиційної діяльності дозволить використати позитивні ефекти іноземного інвестування задля покращення інвестиційного клімату, розвитку інвестиційної інфраструктури та забезпечення сталого економічного зростання України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема залучення та освоєння іноземних інвестицій належить до актуальних питань сьогодення, які дискутуються у світовій та вітчизняній літературі. Особливості залучення і функціонування різних форм капіталу в економіці розглядали такі вчені, як С. Брю, К. Макконел, Р. Оуен, Дж. М. Кейнс, К. Маркс, А. Маршалл, С. Фішер, У. Шарп, І.О. Бланк, Б.В. Губський, Д.Г. Лук'яненко, Ю.В. Макогон, О.М. Мозговий, В.С. Новицький, А.А. Пересада та інші. Водночас питання щодо особливостей залучення іноземного

капіталу багатопланові і різноманітні, тому вимагають подальшого вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою цього дослідження є аналіз особливостей, масштабів, структури залучення іноземних інвестицій в Україну в умовах глобалізації світової економіки, визначення проблем іноземної інвестиційної діяльності та пошук шляхів їх подолання. Теоретичну і методологічну основу наукового пошуку становлять праці закордонних і вітчизняних учених у галузі іноземного інвестування, а також статистичні та аналітичні дані.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо основні тенденції розвитку національної економіки. Скорочення промислового виробництва, зменшення бюджетних та валютних надходжень, підвищенні рівня безробіття посилюється у поточному році у зв'язку з пандемією [1]. Відплив інвестицій за умов високого ступеня ризику та відсутності гарантій безпеки для інвестора, а також скорочення банківського кредитування у світі є додатковими факторами послаблення економічного розвитку України. Відплив депозитів та складний доступ до світового фінансового ринку роблять недоступними кредити з низькими ставками для малого та середнього бізнесу. Виснажені міжнародні резерви, попит на іноземну валюту у зв'язку зі світовою пандемією створюють тиск на курс національної валюти. Складна ситуація з надходженнями до бюджету на фоні падіння економічного розвитку посилюється ще й політичними ризиками. Продовжується відставання України у розвитку «цифрової економіки» та виробництва високотехнологічної

Сукупний капітал нерезидентів в Україні за 1994–2020 рр.

Роки	Сукупний обсяг капіталу нерезидентів, млн дол. США	Темп зростання, %	до 1994 р., разів
1995	483,5	220,4	2,20
1996	896,9	185,5	4,09
1997	1438,2	160,4	6,56
1998	2063,6	143,5	9,41
1999	2810,7	136,2	12,81
2000	3281,8	116,8	14,96
2001	3875,0	118,1	17,66
2002	4555,3	117,6	20,76
2003	5471,8	120,1	24,94
2004	6794,4	124,2	30,97
2005	9047,0	133,2	41,24
2006	16890,0	186,7	76,98
2007	21607,3	127,9	98,48
2008	29542,7	136,7	134,65
2009	35616,4	120,6	162,34
2010	38 992,9	109,5	177,73
2011	45 370,0	116,4	206,79
2012	48 197,6	106,2	219,68
2013	51 705,3	107,3	235,67
2014*	53 704,0	103,9	244,78
2015*	38 356,8	71,4	174,83
2016*	32 122,5	83,7	146,41
2017*	31 230,3	97,2	142,34
2018*	31 606,4	101,2	144,06
2019*	32 905,1	104,1	149,98
2020*	35 809,6	108,8	163,22

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України (дані наведено на початок року) [4]

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя

продукції, що негативно позначається на перспективах зростання експорту [2].

За таких умов визначимо місце України в глобальному інвестиційному середовищі за допомогою аналізу Індексу економічної свободи (Index of Economic Freedom).

Індекс економічної свободи – показник, який розраховується для більшості країн світу з 1995 року та безпосередньо впливає на розвиток економіки і підприємництва та притоку інвестицій [3].

Аналіз Індексу економічної свободи дає можливість визначити проблеми та перешкоди свободи економічної діяльності, що стримують економічне зростання в країні.

В основі розрахунку Індексу – 12 факторів, котрі є основою економічної свободи країн світу, згрупованих у 4 категорії, а саме: верховенство права (право на власність, ефективне судочинство та цілісність уряду); рівень втручання держави в економіку (податковий тягар, державні витрати, фіскальне здоров'я); ефективність регулювання (свобода ведення бізнесу, свобода праці, монетарна свобода); відкритість ринку (свобода торгівлі, свобода інвестування, фінансова свобода) [3]. Сьогодні Індекс економічної свободи розраховується для 186 країн світу.

З 1995 року, Україна здійснює аналіз Індексу економічної свободи. Динаміка Індексу економічної свободи України протягом 1995–2019 рр. продемонстрована на рис. 1.

Показник Індексу в Україні протягом останніх десятиріч відбиває тенденції росту й падіння: з 1995 по 2005 рік – індекс зріс на 15,9 бала (1995 р. – 39,9 бала, 2015 р. – 55,8 бала); з 2005 по 2015 рік – індекс упав на 8,9 бала (2005 р. – 55,8 бала, 2015 р. – 46,9 бала); з 2015 по 2019 рік – індекс зріс на 5,4 бала (2015 р. – 46,9 бала, 2019 р. – 52,3 бала). Таким чином, Україна поліпшила свої позиції у рейтингу економічної свободи, але все залишається однією з останніх в Європі і входить до категорії «невільних» країн. Середній Індекс по країнах світу становить близько 60 балів і майже не змінюється. Низькі бали Україна отримала за такими показниками, як свобода інвестиційної й фінансової діяльності, високі бали – фіскальне здоров'я й податковий тягар. Серед факторів, які не дозволяють нашій країні піднятися в рейтингу, є: недосконалий трудовий кодекс, бюрократія, непрацюючі кредити в банках, неефективний ринок капіталу. Позитивними факторами уряду є: дія кримінальної відповідальності за незаконне збагачення і земельна реформа.

Низький рейтинг України негативно впливає на приплив іноземного капіталу в економіку (табл. 1).

Україна залучає іноземний капітал з 1992 р. і станом на початок 2020 р. залучила 35809,6 млн дол. США [4].

Сукупний обсяг капіталу нерезидентів в Україні збільшився з початку 1994 р. в 163 рази. Чистий приріст прямих іноземних інвестицій в Україну з урахуванням їх курсової різниці, переоцінки, втрат, тощо за 2019 рік становив 2094,5 млн дол., що в 2,2 раза більше приросту за 2018 рік (табл. 2).

Аналіз динаміки чистого приросту ПІІ за 1992–2020 рр. свідчить, що найбільший обсяг інвестицій в економіку України було вкладено у 2004, 2006, 2007, 2009 та 2010 роках – більше 6 млрд дол. США, а найменший – у 1992–2001 рр. – менше 1 млрд дол. США. За період 2014–2016 рр. іноземний капітал взагалі вилучався з української економіки, досягаючи негативних показників, що пов'язано з політичними та економічними потрясіннями, анексією Криму та військовими діями на Донбасі. Починаючи з 2017 року і до сьогодні спостерігається поступове відновлення позитивної динаміки надходження ПІІ в економіку України.

Географічна структура іноземного інвестування в Україні залишається досить стабільною (рис. 2).

У 2019 році іноземні інвестиції надійшли зі 136 країн світу. До десятки найбільших країн-інвесторів, на які припадає близько 80% загального обсягу іноземних інвестицій, входять: Нідерланди – 8301,4 млн дол. США (23,2%), Кіпр – 10368,9 млн дол. США (29,0%), Сполучене

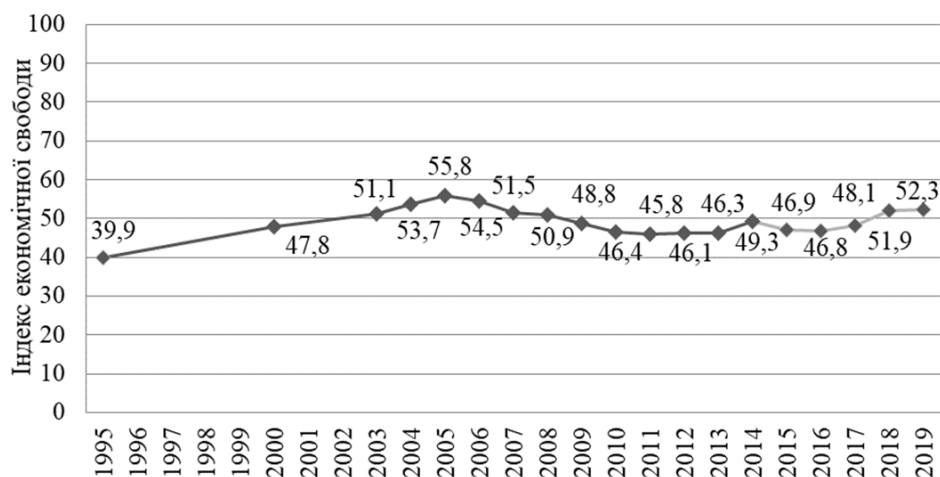

Рис. 1. Індекс економічної свободи України за 1995–2019 рр.

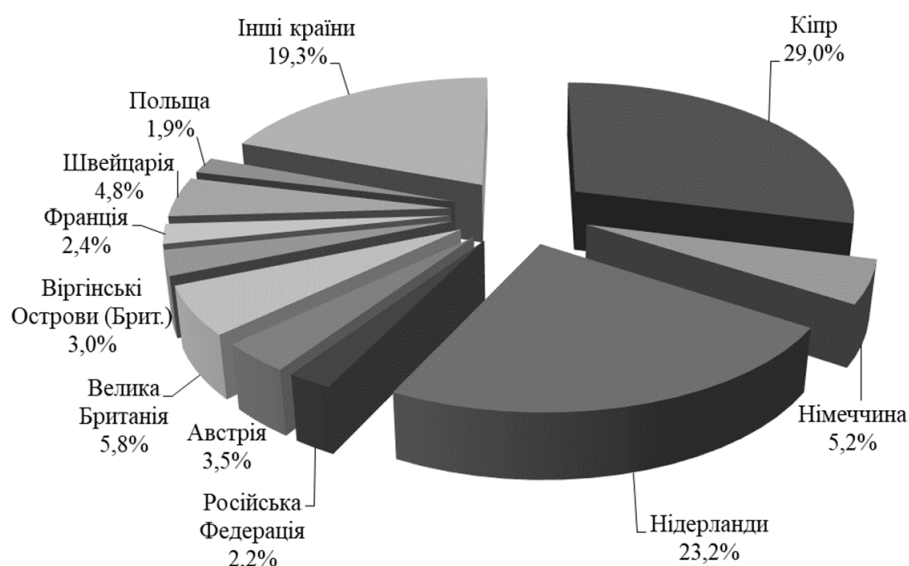

Рис. 2. Географічна структура ПІІ в економіку України станом на 01.01.2020 р.

Королівство – 2060,6 млн дол. США (5,8%), Німеччина – 1843,1 млн дол. США (5,2%), Швейцарія – 1714,5 млн дол. США (4,8%), Австрія – 1249,4 млн дол. США (3,5%), Віргінські острови, Британські – 1062,1 млн дол. США (3,0%), Франція – 845,5 млн дол. США (2,4%), Російська Федерація – 783,3 млн дол. США (2,2%) та Польща – 693,7 млн дол. США (1,9%) (рис. 2).

Слід наголосити, що Кіпр залишається важливою офшорною зоною, з якої надходить капітал, вивезений із України раніше.

Для регіональної структури прямих іноземних інвестицій характерна суттєва диференціація (рис. 3).

На десять найпривабливіших регіонів України у 2019 р. припадає більше 80% усього іноземного капіталу, з них 54,02% (19344,3 млн дол. США) – на м. Київ. На Дніпропетровську область припадає 10,6% (3797,6 млн дол. США) ПІІ, Київську – 4,6% (1645,3 млн дол. США), Донецьку – 3,91% (1399,8 млн дол. США), Одеську – 3,57% (1279,3 млн дол.

США), Полтавську – 3,26% (1166 млн дол. США), Львівську – 3,12% (1116,3 млн дол. США), Запорізьку – 2,55% (912,9 млн дол. США), Харківську – 2,13% (762,5 млн дол. США), Івано-Франківську – 2,02% (724 млн дол. США) [4].

Аналіз галузевої привабливості економіки України, показує, що активізація інвестиційних процесів відбувається у високорентабельних сферах діяльності, які не вимагають значного вкладання інвестицій і забезпечують швидку віддачу (рис. 4.).

Значний приріст іноземного капіталу у 2019 р. спостерігався на підприємствах переробної промисловості – 8609,3 млн дол. США (24%), добувної промисловості – 2031,1 млн дол. США (5,7%), торгівлі – 5662,5 млн дол. США (15,8%), інформації та телекомунікації – 2939,6 млн дол. США (8,2%), наукової та технічної діяльності – 2223 млн дол. США (6,2%), транспорту – 1088,4 млн дол. США (3,0%), а також підприємствах, які здійснюють фінансову та страхову

діяльність – 4557,6 млн дол. США (12,7%) та операції з нерухомим майном – 4495,7 млн дол. США (12,6%).

Таблиця 2
Чистий приріст прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україні за 1992–2020 рр.

Роки	Чистий приріст ПІІ, млн дол. США	Темп зростання, %
1992-1993	219,4	-
1994	264,1	120,4
1995	413,4	156,5
1996	541,3	130,9
1997	625,4	115,5
1998	747,1	119,5
1999	471,1	63,1
2000	593,2	125,9
2001	680,3	114,7
2002	916,5	134,7
2003	1322,6	144,3
2004	2252,6	170,3
2005	7843,0	348,0
2006	4717,3	60,1
2007	7935,4	168,2
2008	6073,7	76,5
2009	3376,5	55,6
2010	6377,1	188,7
2011	6378	100,0
2012	2827,6	44,3
2013	3507,7	124,05
2014**	1998,7	56,9
2015**	-15347,2	-767,8
2016**	-6234,3	-40,6
2017**	-892,2	-14,3
2018**	376,1	42,2
2019**	1298,7	345,3
2020**	2904,5	223,6

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України (дані наведено на початок року) [4]

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя

За результатами аналізу можна відзначити формування певних тенденцій інвестиційної діяльності України в глобальному середовищі:

- суттєве вилучення іноземного капіталу з української економіки;
- повільне відновлення позитивної динаміки надходження іноземних інвестицій в економіку України;
- більшість партнерів із країн, що розвиваються (за кількістю інвестицій), і партнерів із промислово розвинених країн (за розміром іноземних інвестицій);
- збільшення частки інвестицій із країн близького зарубіжжя;
- впровадження спільних інвестиційних проєктів на двосторонній основі;
- орієнтація підприємств з іноземним капіталом на виробництво товарів, якими світовий ринок насичено та на сферу послуг;
- обережність міжнародних партнерів щодо крупних інвестицій, що обумовлено економічною і політичною кризою та відсутністю високих гарантій захисту іноземних інвестицій;
- активізація малих іноземних фірм, які орієнтовані на швидку віддачу невеликого капіталу або високу вигоду від разових операцій, суто посередницьких або спекулятивних;
- нерівномірність розподілу іноземних інвестицій за галузями економіки України;
- суттєві диспропорції в регіональному розподілі іноземних інвестицій, їх зосередження у промислових центрах України, зокрема в м. Києві;
- великі майнові внески іноземних інвесторів у сукупному обсязі інвестицій;
- слабе використання механізмів фінансового ринку для інвестиційних процесів.

За результатами аналізу умов іноземного інвестування нами сформульовано пропозиції щодо покращення інвестиційного клімату України та активізації іноземної інвестиційної діяльності.

Слід оптимізувати державну інвестиційну політику, забезпечити її якість. Основними напрямами

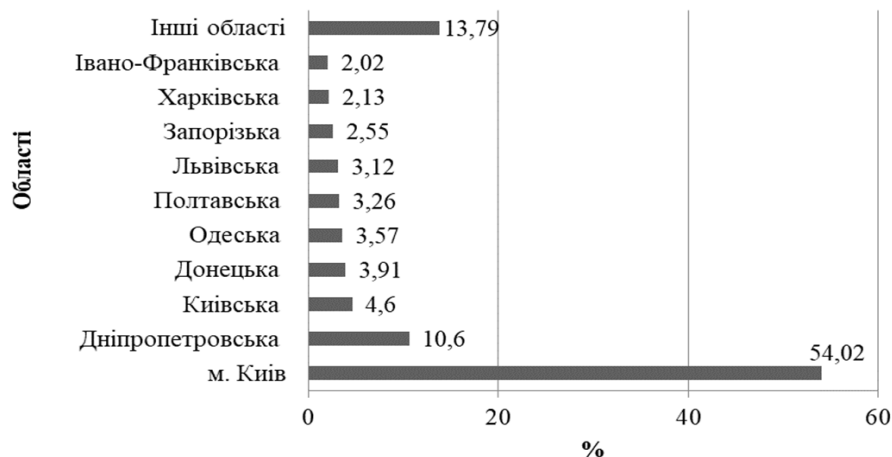

Рис. 3. Питова вага ПІІ у регіонах України (акціонерний капітал) станом на 01.01.2020 р.

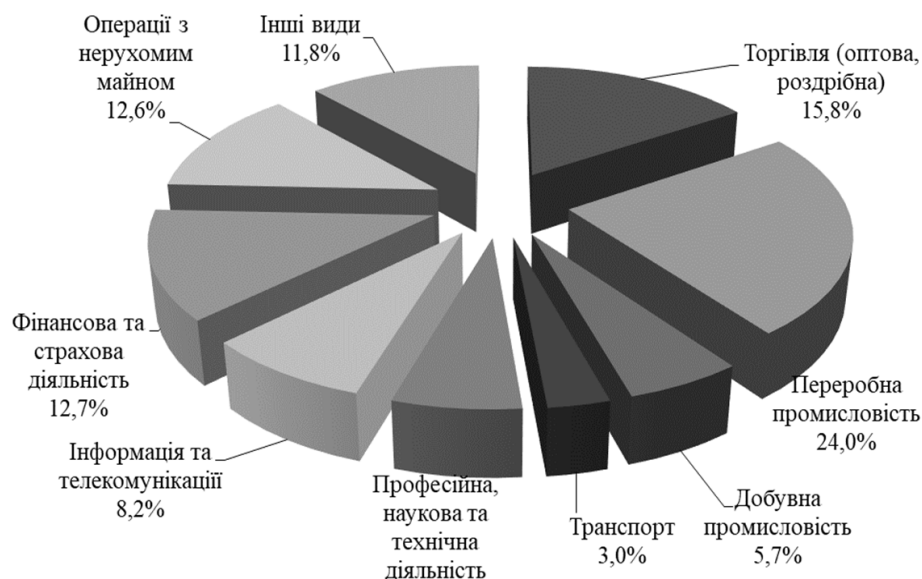

Рис. 4. Структура ВВП в Україні за видами економічної діяльності станом на 01.01.2020 р.

даної політики є створення сприятливих умов для ефективного бізнесу, лібералізації режиму інвестиційної діяльності, ретельне врахуванні основних мотивів і пріоритетів іноземних інвесторів [5; 6; 7]. Для цього насамперед слід: спростити порядок і скоротити термін реєстрації та закриття бізнесу, одержання ліцензій; спростити нарахування податків, подання податкової звітності; забезпечити формування міжбанківської бази даних з кредитних історій і доступу кредиторів до неї; упорядкувати і спростити режим здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Активізувати інвестиційну діяльність в Україні можливо також за умов: забезпечення фінансування інновацій; розроблення та реалізації системи заходів щодо піднесення інвестиційної активності комерційних банків; розвитку фондового ринку, венчурного бізнесу; розвитку інвестиційної інфраструктури; використання

міжнародного досвіду оцінки ефективності роботи бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів; формування інвестиційно-інноваційної культури суспільства тощо.

Висновки. Аналіз масштабів іноземних інвестицій в Україні свідчить, що у короткостроковій перспективі можна очікувати такі наслідки кризи: подальше зниження обсягів надходження прямих іноземних інвестицій – через комбінацію повільного економічного зростання, політичних факторів, зниження вартості активів. Отже, Україна нині має механізми підвищення інвестиційної привабливості в глобальному середовищі, збільшення обсягів надходження іноземного капіталу в економіку. Для збільшення обсягів і розповсюдження іноземних інвестицій необхідно: посилити прозорість і ефективність дій факторів в галузі інвестиційної політики; запровадити заходи, спрямовані на мобільність капіталу, тощо.

Список літератури:

1. World Investment Report 2020. International production beyond the pandemic. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf (дата звернення: 12.11.2020).
2. «Підсумки Всесвітнього економічного форуму у Давосі (2019): висновки для України». Аналітична записка. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/1_Davos_2019-a5129.pdf (дата звернення: 12.11.2020).
3. The Heritage Foundation: Індекс економічної свободи. URL: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-ekonomichnoi-svobody-ukrainy> (дата звернення: 12.11.2020).
4. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd_inv_new/p_inv/15-19/pi_reg_15-19_u.xlsx (дата звернення: 12.11.2020).
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання інвестицій у вітчизняну економіку: Закон України від 17.11.2011 р. № 4057-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4057-17> (дата звернення: 12.11.2020).
6. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 12.11.2020).
7. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.11.2020).

References:

1. World Investment Report 2020. International production beyond the pandemic. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf (accessed 12 November 2020).
2. «Pidsumky Vsesvitnoho ekonomichnoho forumu u Davosi (2019): vysnovky dlia Ukrainy». Analitichna zapyska [«Results of the World Economic Forum in Davos (2019): conclusions for Ukraine». Analytical note]. Available at: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/1_Davos_2019-a5129 (accessed 12 November 2020).
3. The Heritage Foundation: Index of Economic Freedom. Available at: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-ekonomichnoi-svobody-ukrainy> (accessed 12 November 2020).
4. Ofitsiyni sait derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd_inv_new/p_inv/15-19/pi_reg_15-19_u.xlsx (accessed 12 November 2020).
5. Verkhovna Rada Ukrainy (2011). Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo stymuliuвання investytsii u vitchyznianu ekonomiku: Zakon Ukrainy vid 17.11.2011 r. № 4057-VI [About amendments to the Tax Codex of Ukraine on Stimulating Investment in the Domestic Economy: Law of Ukraine from November 17, 2011 № 4057-VI]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4057-17> (accessed 12 November 2020).
6. Verkhovna Rada Ukrainy (1991). Pro investytsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18.09.1991 r. № 1560-XII [About investment activity: Law of Ukraine dated 18.09.1991 r. No. 1560-XII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (accessed 12 November 2020).
7. Verkhovna Rada Ukrainy (1996). Pro rezhym inozemnoho investuvannia: Zakon Ukrainy vid 19.03.1996 r. № 93/96-VR [About the regime of foreign investment: Law of Ukraine dated 19.03.1996 p. No. 93/96-BP]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 12 November 2020).

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНЫ В ГЛОБАЛЬНОЙ СРЕДЕ

В статье исследованы особенности иностранной инвестиционной деятельности в Украине. Определено место Украины в глобальной инвестиционной среде с помощью анализа Индекса экономической свободы. Оценены масштабы капитала нерезидентов в экономике Украины. Проанализирована географическая, отраслевая и региональная структура иностранного инвестирования. Определены тенденции инвестиционной деятельности Украины в глобальной среде. Выявлены проблемы привлечения иностранных инвестиций в Украину. Даны предложения по улучшению бизнес-среды и активизации иностранной инвестиционной деятельности в Украине. Определены меры по усилению прозрачности и эффективности действий факторов в области инвестиционной политики, повышению мобильности капитала, обеспечению финансирования инноваций и развитию венчурного бизнеса, формированию инвестиционно-инновационной культуры общества и тому подобное.

Ключевые слова: инвестиции, иностранные инвестиции, прямые иностранные инвестиции (акционерный капитал), индекс экономической свободы, инвестиционная политика, глобальная среда.

UKRAINIAN INVESTMENT ACTIVITY IN A GLOBAL ENVIRONMENT

The complexity, multidimensionality of Ukraine's participation in investment activities in the global environment has led to the increased importance of a comprehensive, systematic study of this process. The article examines the features of foreign investment activities in Ukraine. The place of Ukraine in the global investment environment was determined using the Index of Economic Freedom analysis. The scale of non-residents capital in the Ukrainian economy is evaluated. The geographic, sectoral and regional structure of foreign investment has been analyzed. The trends of Ukrainian investment activity in the global environment are determined: a significant withdrawal of foreign capital from the national economy, a slow recovery of foreign investment positive dynamics in the Ukrainian economy; irregular distribution of foreign investments by industries and regions of Ukraine; stability of the geographic structure of foreign investment; implementation of joint investment projects on a two-sided basis; low use of financial market mechanisms for investment processes; orientation of enterprises with foreign capital to the production of goods, which the world market is saturated with, as well as towards the service sector; wariness of international partners regarding large investments; revitalization of small foreign companies oriented on the quick output of small capital or high profits from one-time transactions, only intermediary or speculative. The problems of attracting foreign investments to Ukraine are revealed. Suggestions to improve the business environment and intensify foreign investment activities in Ukraine were made. Measures to enhance the transparency and effectiveness of factors in the field of investment policy, and to increase capital mobility are identified. Recommendations for enhancing investment activity in Ukraine are presented regarding the following: ensuring financing of innovations; development and implementation of system measures to increase the investment activity of commercial banks; stock market development, venture business; investment infrastructure development; using international experience in assessing the efficiency of business centers and business incubators; formation of investment and innovation culture of society etc.

Key words: investment, foreign investment, foreign direct investment (equity), Index of Economic Freedom, investment policy, global environment.